

Демчук Л. Педагогічні умови формування відповідального ставлення до природи за С. Русовою// Ідеї національно-виховної системи Софії Русової: збірник наукових праць з педагогіки (за редакцією Березюк О.С., Осадчої З.А.). Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2006. – С. 47-51

Людмила Демчук,
аспірант кафедри педагогіки, Житомирський державний університет

Педагогічні умови формування відповідального ставлення до природи за С. Русовою

Нарешті виринуло із забуття життя, гідне подиву, світле й глибоке, довге і страдницьке, сповна покладене на пі шар служіння Україні. Сьогодні до нас повертається ім'я

47

та творча спадщина Софії Федорівни Русової - видатного педагога і письменниці, громадського і політичного діяча, палкої прихильниці виховання. Понад півстоліття її твори були приречені на забуття, не визнавалися й піддавалися дискредитації. Але золоті джерела праць Софії Русової - не тільки історія педагогічної та психологічної думки, а й цілком сучасний, із сьогоднішніх позицій погляд, на загальну проблему школи й освіти, визначення її цілей, завдань, основних принципів побудови змісту, форм і методів організації навчання.

Почуття гіркої втрати і великої прикрасі викликає той факт, що кілька поколінь наших працівників і вчителів не чули імені Софії Русової, не читали її творів, не знали її основних ідей. Дослідники вважають, що за обсягом і рівнем просвітянської роботи Софія Русова стоїть на одному щаблі з Оленою Пчілкою і Христіною Алчевською, а за силою і пристрастю, з якими звучало її слово на захист української культури, духовності, Софію Русову можна зрівняти з Лесею Українкою.

Відомо, що людина взаємодіє зі світом і з тим, що в ньому існує, не безпосередньо, а через культуру. Є підстави стверджувати, що людина через культуру задовольняє свої духовні та матеріальні потреби. А будь-які спроби забезпечити їх поза культурою, перетворюють людину навіть не на дикуна (у кращому випадку — елементарного невігласа), а на чудовисько, бо людський образ створюється не генами, не морфологією, а культурою [3 : 16-18].

Одна із засновників української національної

виховної ідеї, С.Русова закликала нову школу "обгорнути" дитину ласкою, викликати усі її активні творчі сили, розвинути етичну й громадську свідомість, щоб вихованці зробились би, дійшовши зросту, добрими, корисними, а отже, і відповідальними громадянами своєї батьківщини [6:30]. Її виховним ідеалом була всебічно розвинена особистість, яка зможе приносити якомога більше користі суспільству і забезпечить на цій основі повну соціальну гармонію, особисте щастя. На думку педагога, саме національне виховання, яке гармонійно вписується у життєдіяльність рідного народу, поступово формує у підростаючих поколінь всі складники духовності, яка передається дітям від батьків, прадідів, збагачується в умовах сучасного буття націй.

Розробляючи критерії своєї виховної системи, Русова характеризує гуманні цінності (людяність, добробут, милосердя) як найвищі духовні надбання народу. Метою виховання вона вважала не вміння розв'язати якесь утилітарне завдання, а "виробити з учня вільну людину, ютову до реалізації гуманного ідеалу, що панує у громадянстві" [6:5-20]. Домінуючими якостями, які виражають ставлення такої людини до природи та окремих людей є патріотизм, доброта, людяність і вимогливість. Дуже важливо розвивати у дітей і такі якості як відповідальність, працелюбність, сумлінність, охайність, а також скромність, повагу до старших, гідність та доброзичливе ставлення до інших людей. Природно, що відповідально свідомою особистістю, за Русовою, перш за все має оволодіти національними та загальнолюдськими вартостями, серед яких чільне місце посідає здатність долати перешкоди, наполегливість. Такі формуються у навчально-виховному процесі. Проте вчена підкреслює, що у формуванні відповідальності варто дотримуватися наступності та послідовності. Тобто, вихователь має формувати у дітей потребу в дотриманні обов'язку щодо виконання ними малих справ.

У формуванні відповідального ставлення до природи найважливіше місце належить, безумовно, освіті. На думку Софії Русової, освіта — суть людинотворення, є

49

завершальним етапом у процесі цілісного формування й утворення Людини розумної. На відміну від інших живих істот, у людини завершальним етапом її формування має бути не досягнення дорослого стану та здатності мати нащадків, хоча і це потрібно, а освіта, яка приводить до стану завершеної духовності. Вона, власне, і відкриває людині шлях до безсмертя, бо духовна людина залишає після себе духовну спадщину, вмираючи лише тілесно. Якщо зробити ставку на одне та залишити поза увагою інше, то освіта не

здійснюється, і Людина розумна може не відбутися [3 : 23-25].

Тому першим і найважливішим стратегічним завданням екологічної освіти та виховання слід вважати формування відповідального ставлення до всього живого.

Друге стратегічне завдання, за вченням С.Русової, пізнання природи, існування якої не залежить від людської свідомості. Бо саме це пізнання створює всі необхідні передумови для глобального (біосферного) мислення й екологічно обґрунтованих локальних дій, відповідно до конкретного природного середовища, де відбуваються дії. Воно також забезпечить глибоке розуміння якості середовища, яка визначається не технічними рішеннями, а якістю тієї роботи, яку виконують природні об'єкти (різноманітні форми життя), збереження і збільшення яких слід вважати найважливішим завданням локальних дій [6].

Проминули літа, десятиріччя, давно немає серед живих відданої своєму народові дочки, невтомної трудівниці на культурно-освітній ниві - Софії Русової. Але назавжди залишилося з нами і серед нас те Добре, Вічне і Розумне, що вклала ця жінка у всеукраїнське багаття духовного утвердження нації. Той духовний вогонь і сьогодні гріє всіх, кому дорогі рідна історія, культура.

Софія Русова запропонувала ряд прогресивних ідей, проте нова політична влада діяла в іншому напрямку, через що й не вдалося їх здійснити. Сучасна педагогічна освіта

50

має всі умови, щоб втілити в життя ідеї педагогічної спадщини Софії Русової.

Література

1. Барви творчості. Науково - методичний збірник. За рад. І. Г. Єрмакова. - К., 1995. - 255 с.

2. Вибрані педагогічні твори/Софія Федорівна Русова. Упорядник передмови О.В. Проскура. - К.: Освіта, 1996 – С.103

3. Межжерин В. О. Екологія як проблема відношення людини до Бога // Матеріали семінару «Екологічна освіта та екологічна етика ХХІ ст.». — К., 2001.

4. Русова С. Ф. Нова школа. - К.: Українська школа, 1917,-20 с.

5. Сердюк В. О. Концепція екологічної освіти і виховання // Матеріали семінару «Екологічна освіта та екологічна етика ХХІ ст.». — К., 2001.

6. Теорія і практика дошкільного виховання/ Ред. Н.Бічуя. - Львів, Краків; Париж: Просвіта, 1993 - 125 с. - /Попул. Енцикл. "Просвіти"; ч.4.